

УДК 168+305.44

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2020.4.10>**Шаповал Антон Павлович**кандидат соціологічних наук,
старший науковий співробітник

Центру гуманітарної освіти Національної академії наук України

вул. Трьохсвятительська, 4, Київ, Україна

ORCID ID: 0000-0002-6110-8846

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕМОГРАФІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Актуальність проблеми. Демографічний процес – це множина однорідних демографічних подій, що відбуваються з населенням в цілому (народжуваність, смертність, шлюбність та міграційний рух населення).

У процесі подальшої глобалізації значно ускладнюється ситуація в демографічній сфері. Сучасна демографічна ситуація в Україні вимагає комплексної оцінки основних кризових моментів. Це породжує необхідність визначення першочергових завдань щодо розв'язання цієї проблеми, серед яких, зокрема, популяризація здорового фізичного і психічного способу життя населення, належний соціальний захист усіх його категорій, фінансово-матеріальна підтримка сімей та дітей, людей з особливими потребами, розвиток мережі дошкільних та інших освітніх, медичних закладів, попередження і протидія сімейному насильству тощо.

Мета статті полягає в тому, що на основі аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових, науково-публіцистичних джерел дослідити питання сучасного стану демографічних процесів в Україні для визначення напрямів щодо її покращення.

Методи дослідження – використано загальнонаукові методи формальної логіки (дедукції, індукції, аналогії, аналізу, синтезу, абстрагування та моделювання), історизму, компаративний, критичного дискурсу, принципи діалектичного мислення.

Результати дослідження. Запропонований комплекс організаційних та інших заходів, а також відповідних законодавчих ініціатив, що сприятиме стабілізації демографічних процесів, з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду і міжнародних стандартів, зміцненню здоров'я людини і нації, сталому розвитку нашого суспільства.

Ключові слова: демографічні процеси, демографічна політика, державний вплив, соціально-філософські засади, правове регулювання, шлюбно-сімейні правовідносини, конституційні основи, галузеве правове регулювання.

Вступ. Майже кожне суспільство і держава зіштовхуються з демографічними змінами, підвищенням або різним зменшенням чисельності народу чи нації, соціально-економічними кризами, активізацією міграційних потоків, старінням населення і соціальним сирітством, загостренням відносин релігійних організацій з державними інституціями стосовно питань народонаселення, шлюбу і сім'ї, абортів, евтаназії, трансплантації і т. д. Відсутність належної уваги держави протягом тривалого часу до демографічної ситуації, ефективних засобів впливу, як правило, призводить певних загрозливих тенденцій. 3-поміж них виявляємо, зокрема, зниження тривалості життя населення, зниження народжуваності і зростання рівня дитячої смертності, зменшення кількості зареєстрованих шлюбів, виховання дітей у неповних або неблагополучних сім'ях тощо.

Отже, перед науковою спільнотою і представниками органів державної влади та місцевого самоврядування, громадськістю постали питання вивчення і врегулювання демографічних процесів, врахування позитивної зарубіжної практики при проведенні реформ в Україні в цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за порушеною проблематикою демонструє, що різним аспектам регулювання демографічних процесів присвячено багато наукових

робіт зарубіжних і вітчизняних учених. Йдеться, насамперед, про наукові здобутки О. Антонової, Г. Балабанова, М. Білинської, А. Борисова, Д. Валентей, З. Варналія, Л. Васильєвої, Д. Ворони, Е. Галлея, А. Гійяра, Дж. Граунта, А. Дегтяря, Л. Дорошенка, Л. Жаліло, В. Єлізарова, І. Зюссмільха, Д. Карамішева, А. Кетле, О. Коломієць, Б. Крімера, І. Ланга, Е. Лібанової, Л. Ліндберга, М. Ломоносова, Т. Мальтуса, О. Малиновської, М. Маркевича, С. Мосьондза, З. Надюка, С. Ничипоренко, П. Прокопенко, В. Скуратівського, О. Петроє, У. Петті, С. Пирожкова, О. Пономаренко, Т. Попченко, Н. Рингач, Ю. Римаренко, Б. Розамунда, В. Стешенко, У. Уоллеса, Л. Хомич, Г. Часник, А. Щербакова та інших.

Незважаючи на це, не належною мірою, на наш погляд, не досліджені питання соціально-філософського та правового підґрунтя демографічних процесів, їх політико-правової природи та змісту, розкриття їх сутнісних характеристик, а також інституційного забезпечення та удосконалення правового регулювання сучасних демографічних процесів в Україні.

Метою статті є виокремлення соціально-філософських аспектів демографічних процесів, розкриття їх сутності і особливостей, з метою визначення напрямів покращення регулювання і реалізації демографічних процесів в Україні.

Завдання статті: окреслити проблемні питання демографічних процесів в Україні та визначити першочергові завдання щодо їх покращення.

Методи дослідження: *дедукції, індукції, аналогії, аналізу, синтезу, абстрагування та моделювання, історизму, компаративний, критичного дискурсу, принципи діалектичного мислення.*

Результати. Як свідчить аналіз наукової літератури, демографія займає центральне місце в системі знань про народонаселення. Уперше цей термін застосував французький вчений А. Гійяр у книзі «Елементи людської статистики або порівняльної демографії» (1855 р.). Він підкреслював, що демографія – це природна та соціальна історія людського роду, математичне пізнання людських популяцій, їх загального руху, їх фізичного, громадського, інтелектуального та морального стану. Разом з тим, загалом як галузь наукового знання демографія існує понад 300 років, а її засновником вважають англійського статистика й демографа кінця XVII ст. Джона Граунта. Ще у ті часи учений наголошував на важливому практичному значенні демографічних знань для управління державою [3; 7].

Поряд з демографією і демографічними процесами, зустрічаються і такі категорії як народонаселення, політика і процеси народонаселення. У першому виданні «Системи знань про народонаселення» (1976 р.) політика народонаселення визначалася як частина соціально-економічної політики, як діяльність, спеціально направлена на регулювання виробництва і відтворення головної продуктивної сили суспільства, суб'єкта суспільного виробництва, тобто людини, населення [2; 4]. Народонаселення (населення) при цьому розуміється як відносно стійка сукупність людей, яка природно й історично формується, безперервно самовідновлюється у процесі відтворення життя.

Отже, аналіз різного роду джерел у даній сфері дозволяє виокремити демографічні процеси, процеси народонаселення, процеси відтворення життя тощо. Щоб з'ясувати їх схожість чи відмінність, важливо розкрити їх поняття і природу, сутнісні характеристики та інші особливості.

Демографія як наука у межах власного предмету дослідження вивчає процеси відтворення населення в його суспільно-історичній обумовленості, закономірності та соціальну обумовленість народжуваності, смертності, шлюбності й припинення шлюбу, відтворення подружніх пар та сімей, відтворення населення як єдності цих процесів [10, с. 113]. На нашу думку, варто погодитись з тим, що з-поміж основних актуальних напрямів і завдань, які постали перед цією наукою:

- взаємозв'язок демографічних процесів і структур;
- вплив умов життя й суспільних відносин на демографічні процеси та структури;
- закономірності перебігу демографічних процесів з урахуванням конкретних умов місця і часу;
- аналіз та прогноз демографічних процесів і структур.

Доволі дискусійним видається виокремлення у структурі системи демографічних наук вирізняють багатьох складових, зокрема, таких як теоретична демографія, математична демографія,

історія демографії, історична демографія, економічна демографія, регіональна демографія, етнічна демографія, географічна демографія, політична демографія, військова демографія, прикладні демографічні дослідження, генетична демографія, медична демографія [7]. Кожна з перелічених складових має свій предмет дослідження і свої завдання, але об'єднують їх фактично однорідні демографічні відносини та процеси.

Викликає певне здивування – чому відсутня правова (юридична) демографія? Слід підкреслити, що певні аспекти розвитку демографічних процесів неодноразово вивчалися представниками юридичної науки в Україні та за її межами. Йдеться про дослідження конституційно-правових засад демографічних процесів в Україні, специфіки їх цивільного, сімейного, медичного, адміністративного, муніципального, міграційного, господарського, трудового, соціального та іншого законодавчого регулювання в Україні.

Згідно зі ст. 3 Конституції України від 28 червня 1996 р. людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [8].

Аналіз інших конституційних положень демонструє також, що кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості (ст. 23). Жінкам надаються рівні з чоловіками можливості у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям (ст. 24).

Кожна людина має право на життя (ст. 27), право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло (ст. 48), право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування... (ст. 49), право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди... (ст. 50), право на освіту (ст. 53), свободу літературної, художньої, науково і технічної творчості ... (ст. 54) тощо. Прикметно, що Основний Закон нашої держави гарантує не лише загальносоціальні стандарти, а й закріплює цінність та охороняє інститути сім'ї, дитинства, материнства і батьківства, забезпечує державну підтримку шлюбно-сімейних відносин, найбільшою мірою гарантує рівність дітей у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним (ст. 51–52) [8].

Як бачимо, на найвищому конституційному рівні регламентована значна кількість гарантій, що створює основу іншого галузевого правового регулювання правового статусу людини як основного первинного об'єкта та водночас одного із суб'єктів демографічних процесів. Не дивлячись на те, що у тексті Конституції України не розкривається сутність та зміст даних відносин і процесів [1, с. 223–225], видається достатнім рівень і дієвість реалізації і захисту людського потенціалу, шлюбно-сімейних відносин, а також комплексу біологічних, інтелектуальних, соціальних та інших здібностей особи. Водночас, як і будь-яка інша правореалізаційна діяльність, реалізація цих положень не завжди відзначається у повсякденному житті доступними, достатніми та ефективними механізмами.

Правове регулювання окремих демографічних процесів здійснюється також на підставі значної кількості інших нормативно-правових актів України. Так, слід згадати Сімейний кодекс України, Кодекс законів про працю України, Закони України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про відпустки», «Про державні соціальні стандарти і державні соціальні гарантії», «Про зайнятість населення», «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні», «Про прожитковий мінімум» тощо та відповідні нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, інших органів влади.

Певним зрушенням у напрямі удосконалення регулювання демографічних процесів в Україні стало розроблення і прийняття Концепції демографічного розвитку на 2005–2015 рр. Вона була схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2004 р. № 724-р. З огляду на необхідність пом'якшення демографічної кризи, усунення загрози національній безпеці України в соціально-економічній сфері, було закріплено ключові завдання забезпечення сталого демографічного розвитку, створення належних умов для відтворення населення як тривалого і складного процесу. При цьому завдання полягає не стільки в подоланні депопуляції, скільки у підвищенні якості та рівня життя населення, збереженні його життєвого і трудового потенціалу. Пріоритетом нації, яка дбає про своє майбутнє, повинно бути збереження і поліпшення здоров'я населення, а основним інструментом реалізації Концепції є державна підтримка сім'ї. [11]. Загалом, вона відзначалася переважно декларативними постулатами, тому невдовзі вона втратила чинність.

24 червня 2006 р. затверджено постановою Кабінету Міністрів України «Стратегію демографічного розвитку в період до 2015 року». Її метою стало поліпшення якісних характеристик рівня життя населення та гармонізація процесів його відтворення на основі відродження духовності української нації та національних традицій, відновлення сімейних цінностей, забезпечення морального здоров'я сім'ї, виховання свідомого батьківства та запобігання соціальному сирітству. Відповідно основними завданнями Стратегії визначено:

- підвищення рівня народжуваності та розвиток сім'ї;
- поліпшення здоров'я, зниження рівня смертності та збільшення тривалості життя населення;
- регулювання міграційних процесів;
- подолання негативних наслідків старіння населення;
- демографічний розвиток регіонів [17].

Важливо, що для реалізації Стратегії підкреслено необхідність продовження роботи з удосконалення нормативно-правової бази щодо демографічного розвитку.

Важливою, на нашу думку, є наявність збалансованої і науково обґрунтованої, ефективної демографічної політики Української держави. Як відомо, у науковій літературі дане поняття використовується у різних значеннях. Так, у широкому сенсі демографічна політика іноді отожднюється з політикою народонаселення, у вузькому сенсі – розглядається як одна з її складових, разом з регулюванням умов праці працездатного населення і умов життя всього населення [4; 6; 21].

Видається, що оптимальним визначенням демографічної політики держави є цілісна і послідовна, взаємоузгоджена діяльність органів державної влади і місцевого самоврядування, соціальних інституцій та громадськості, спрямована на створення сталих кількісних та якісних параметрів відтворення населення з метою попередження і подолання негативних демографічних тенденцій.

Важливою є узгодженість термінології на рівні галузевого законодавства, оскільки демографічна політика держави і відповідні демографічні процеси відзначаються комплексною, міжгалузевою природою. Вони стосуються численних правових та інших соціальних інститутів, обов'язки стосовно здійснення демографічної політики держави покладено на різноманітні органи і посадових осіб держави, місцеві та регіональні структури, органи загальної і спеціальної компетенції.

Така широкомасштабність правового регулювання, очевидно, демонструє певні прогалини та суперечності. Наприклад, фактично не забезпечується належною мірою паритетні можливості чоловіків та жінок у реалізації сімейних обов'язків. Тобто, гендерно чутливими у даному відношенні є закріплені положення, зокрема, Кодексу законів про працю, що свідчить про відсутність засобів і заходів з боку держави із заохочення чоловіків займатися сімейними справами та стати повноправним учасником процесу виховання дітей.

Такі прогалини, на переконання дослідників, знижують репродуктивну вмотивованість і сприяють посиленню тенденцій збільшення кількості розлучень, цивільних шлюбів та матерів,

які народжують дітей, не перебуваючи у шлюбі. Задля надання рівних умов чоловікам і жінкам у питанні трудової діяльності і в процесі виховання дітей потребують вдосконалення норми про поєднання материнства й батьківства із трудовою діяльністю, умовами праці та навчання для осіб із дітьми [1; 11; 12].

Висновки. Проаналізовані нормативно-правові акти України в цій сфері та практика їх реалізації свідчать, певна законодавча база у сфері демографічних процесів і демографічного розвитку України створена. Проте становлення, зміна і розвиток демографічних, сімейних та інших пов'язаних відносин, їх специфіка зумовлюють необхідність удосконалення правових засад демографічної політики держави на сучасному етапі державотворення. Діючі нормативно-правові акти України відзначаються іноді неузгодженістю і несистемністю, непослідовністю, тому вони відповідно не завжди використовуються на практиці у повному обсязі, спостерігає доволі декларативний або абстрактний їх характер. Поряд з цим немає належних матеріально-фінансових, кадрових та інших ресурсів задля ефективного забезпечення конституційно гарантованого захисту з боку держави інтересів людини, громад, інститутів сім'ї, дитинства, материнства і батьківства, соціалізації і державної підтримки неповних сімей, малозабезпечених і загалом зміцнення здоров'я нації.

Першочерговими завданнями, ймовірно, повинні бути визначені, зокрема, популяризація здорового фізичного і психічного способу життя населення, належний соціальний захист усіх його категорій, фінансово-матеріальна підтримка сімей та дітей, людей з особливими потребами, розвиток мережі дошкільних та інших освітніх, медичних закладів, попередження і протидія сімейному насильству тощо.

Запропонований комплекс організаційних та інших заходів, відповідних законодавчих ініціатив, сподіваємось, сприятиме стабілізації демографічних процесів, з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду і міжнародних стандартів, зміцненню здоров'я людини і нації, сталому розвитку нашого суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова О.Р., Пашко Д.В. Конституційно-правові засади регулювання демографічних процесів в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 222–233.
2. Блюм А. Політика демографічна. *Політична енциклопедія*. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011. С. 569.
3. Валентей Д.И., Кваша А.Я. Основы демографии. М., 1989.
4. Демографічна політика URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0.
5. Держстат України, 1991–2016 pp. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html
6. Долінченко, О.М., Кризина, Н.П. Досвід європейських країн щодо державного регулювання демографічних процесів у великих містах. *Державне управління: удосконалення та розвиток* 2014. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=689>.
7. Дорошенко Л.С. Демографія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : МАУП, 2005. 112 с.
8. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
9. Кодекс законів про працю України, затверджується Законом № 322-VIII від 10.12.71 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/>.
10. Народонаселение: Энциклопедический словарь / Ред. кол. А.Я. Кваша, Г.Г. Меликьян, А.А. Ткаченко и др. М.: Большая рос. энцикл., 1994. 640 с.
11. Немець Л.М., Сегіда К.Ю., Немець К.А. Демографічний розвиток Харківського регіону: монографія. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 200 с.
12. Окупований Донбас: економіка, демографія, групи впливу. <https://www.dsnews.ua/static/longread/donbas/page1808339.html>

13. Пирожков С.І., Лакіза-Сачук Н. Україна в демографічному вимірі: минуле, сучасне, майбутнє. К., 1995.
14. Про зайнятість населення: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 24. Ст. 243.
15. Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 20–21. Ст. 745.
16. Про затвердження Стратегії демографічного розвитку в період до 2015 року: постанова Кабінету Міністрів України від 24 червня 2006 р. № 879 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/879-2006-%D0%BF>
17. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 48. Ст. 409.
18. Про схвалення Концепції демографічного розвитку на 2005–2015 роки Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2004 р. № 724-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/724-2004-%D1%80>
19. Стешенко В.С. Політика демографічна. Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. К. : Наук. думка, 2011. Т. 8 : Па - Прик. 520 с.
20. Україна 2020: демографічний та міграційний виміри безпеки : Аналітична записка УПП. К., 2012. 20 с.
21. Управління демографічним розвитком. Державна демографічна політика. URL: <https://buklib.net/books/27399/>
22. Часник Г.В. Необхідність демографічної політики в Україні та пріоритетні напрями її проведення. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_du/2011_2/files/DU211_15.pdf
23. Moving Europe: EU research on migration and policy needs. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. 2012. P. 43.
24. Про схвалення Стратегії державної політики з питань здорового та активного довголіття населення на період до 2022 року від 11 січня 2018 р. № 10-р Київ.

REFERENCES

- 1 Antonova O.R., Pashko D.V. (2017). Konstytutsiino-pravovi zasady rehuliuвання demohrafichnykh protsesiv v Ukraini [Constitutional and legal bases of regulation of demographic processes in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*, no 2, pp. 222–233. [in Ukrainian].
- 2 Blium A. (2011). Polityka demohrafichna. Politychna entsyklopediia [Demographic policy]. Redkol.: Yu. Levenets (holova), Yu. Shapoval (zast. holovy) ta in. *Parlamentske vydavnytstvo*, p. 569. [in Ukrainian].
- 3 Valentei D. I., Kvasha A. Ya. (1989). *Osnovu demohrafyy* [Basics of demography]. Moskva. [in Russian].
- 4 Demohrafichna polityka [Demographic policy]. Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0.
- 5 Derzhstat Ukrainy, 1991–2016 rr. [State Statistics Service of Ukraine, 1991–2016]. Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html.
- 6 Dolinchenko, O. M., Kryzyna, N. P. (2014). Dosvid yevropeiskykh krain shchodo derzhavnoho rehuliuвання demohrafichnykh protsesiv u velykykh mistakh. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok* [Experience of European countries in state regulation of demographic processes in large cities]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, no 3, Retrieved from: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=689>. [in Ukrainian].
- 7 Doroshenko L.S. (2005). Demohrafia [Demography]: navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl. Kyiv: MAUP, p. 112. [in Ukrainian].
- 8 Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. (1996). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no 30. St. 141. [in Ukrainian].
- 9 Kodeks zakoniv pro pratsiu Ukrainy [Labor Code of Ukraine]. *Zakon Ukrainy vid 10.12.1971 r. no 322-VIII*. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/>. [in Ukrainian].

- 10 Narodonaselenye: Entsiklopedycheskyi slovar (1994) [Population: Encyclopedic Dictionary]. Red. kol. A. Ya. Kvasha, H. H. Melykian, A. A. Tkachenko y dr. Moskva: Bolshaia ros. entsykl, p. 640.
- 11 Niemets L. M., Sehida K. Yu., Niemets K. A. (2012). Demohrafichni rozvytok Kharkivskoho rehionu [Demographic development of Kharkiv region]: monohrafiia. Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina, p. 200. [in Ukrainian].
- 12 Okupovanyi Donbas: ekonomika, demohrafiia, hrupy vplyvu [Occupied Donbass: economy, demography, influence groups]. Retrieved from: <https://www.dsnews.ua/static/longread/donbas/page1808339.html>. [in Ukrainian].
- 13 Pyrozhkov S. I., Lakiza-Sachuk N. (1995). Ukraina v demohrafichnomu vymiri: mynule, suchasne, maibutnie [Ukraine in the demographic dimension: past, present, future]. Kyiv. [in Ukrainian].
- 14 Pro zainiatist naselennia (2013). [On employment]: Zakon Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. no 24. St. 243. [in Ukrainian].
- 15 Pro zapobihannia finansovoi katastrofy ta stvorennia peredumov dlia ekonomichnoho zrostannia v Ukraini (2014) [About prevention of financial catastrophe and creation of preconditions for economic growth in Ukraine]: Zakon Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. No 20–21. St. 745. [in Ukrainian].
- 16 Pro zatverdzhennia Stratehii demohrafichnoho rozvytku v period do 2015 roku: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24 chervnia 2006 r. no 879 URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/879-2006-%D0%BF> [in Ukrainian].
- 17 Pro derzhavni sotsialni standarty ta derzhavni sotsialni harantii: Zakon Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2000. № 48. St. 409. [in Ukrainian].
- 18 Pro skhvalennia Kontseptsii demohrafichnoho rozvytku na 2005–2015 roky [On approval of the Concept of demographic development for 2005–2015]. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 8 zhovtnia 2004 r. № 724-r. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/724-2004-%D1%80> [in Ukrainian].
- 19 Steshenko V. S. (2011). Polityka demohrafichna. Entsiklopediia istorii Ukrainy [Demographic policy. Encyclopedia of the History of Ukraine]: u 10 t. / redkol.: V. A. Smolii (holova) ta in. ; Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. Kyiv: Nauk. dumka, T. 8 : Pa - Pryk. p. 520. [in Ukrainian].
- 20 Ukraina 2020: demohrafichni ta mihratsiinyi vymiry bezpeky [Ukraine 2020: demographic and migration security dimensions]: Analitychna zapyska UIPP. Kyiv, 2012. p. 20. [in Ukrainian].
- 21 Upravlinnia demohrafichnym rozvytkom. Derzhavna demohrafichna polityka [Demographic development management. State demographic policy]. Retrieved from: <https://buklib.net/books/27399/>. [in Ukrainian].
22. Chasnyk H. V. Neobkhidnist demohrafichnoi polityky v Ukraini ta priorytetni napriamy yii provedennia [The need for demographic policy in Ukraine and priority areas for its implementation]. Retrieved from: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_du/2011_2/files /DU211_15.pdf. [in Ukrainian].
23. Moving Europe: EU research on migration and policy needs. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. 2012. p. 43. [in Luxembourg].
24. Pro skhvalennia Stratehii derzhavnoi polityky z pytan zdorovoho ta aktyvnoho dovolittia naselennia na period do 2022 roku vid 11 sichnia 2018 r. no 10-r Kyiv [On approval of the Strategy of state policy on healthy and active longevity of the population for the period up to 2022 from January 11, 2018 № 10-r Kyiv]. [in Ukrainian].

Shapoval Anton Pavlovich

Candidate of Sociological Sciences,

Senior Researcher

Centre for Humanitarian Education of the National Academy of Sciences of Ukraine

4, Trokhsvyatytelska str., Kyiv Ukraine

ORCID ID: 0000-0002-6110-8846

SOCIO-PHILOSOPHICAL AND LEGAL BASES OF REGULATION OF DEMOGRAPHIC PROCESSES IN UKRAINE

The urgency of the problem. *The demographic process is a set of homogeneous demographic events that occur with the population as a whole (birth rate, mortality, marriage and migration). In the process of further globalization, the situation in the demographic sphere is significantly complicated. The current demographic situation in Ukraine requires a comprehensive assessment of the main crisis moments. This creates the need to identify priorities for solving this problem, including, in particular, the promotion of healthy physical and mental lifestyle, proper social protection of all its categories, financial and material support for families and children, people with special needs, development of preschool and other educational networks, medical institutions, prevention and counteraction to domestic violence, etc.*

The purpose of the article is that on the basis of the analysis of domestic and foreign scientific, scientific and journalistic sources to investigate the current state of demographic processes in Ukraine to determine areas for improvement.

Research methods – general scientific methods of formal logic (deduction, induction, analogy, analysis, synthesis, abstraction and modeling), historicism, comparative, critical discourse, principles of dialectical thinking are used.

Results of the research. *A set of organizational and other measures, as well as relevant legislative initiatives that will help stabilize demographic processes, taking into account the positive foreign experience and international standards, strengthening human and national health, sustainable development of our society.*

Key words: *demographic processes, demographic policy, state influence, socio-philosophical principles, legal regulation, marital and family legal relations, constitutional foundations, sectoral legal regulation.*